

De FFF-Slaapplaatsentelgroep Fryslân houdt zich jaarlijks bezig met slaapplaattellingen van ganzen in de wintermaanden. In sommige jaren worden ook andere soorten geteld, zoals Aalscholvers en Grutto's. In het afgelopen winterseizoen ging de telgroep op zoek naar slaapplaatsen van Grote zilverreigers. Hoeveel 'Grutte wite reagers' dat opleverde wordt in dit artikel beschreven.

Een 'gewone' verschijning

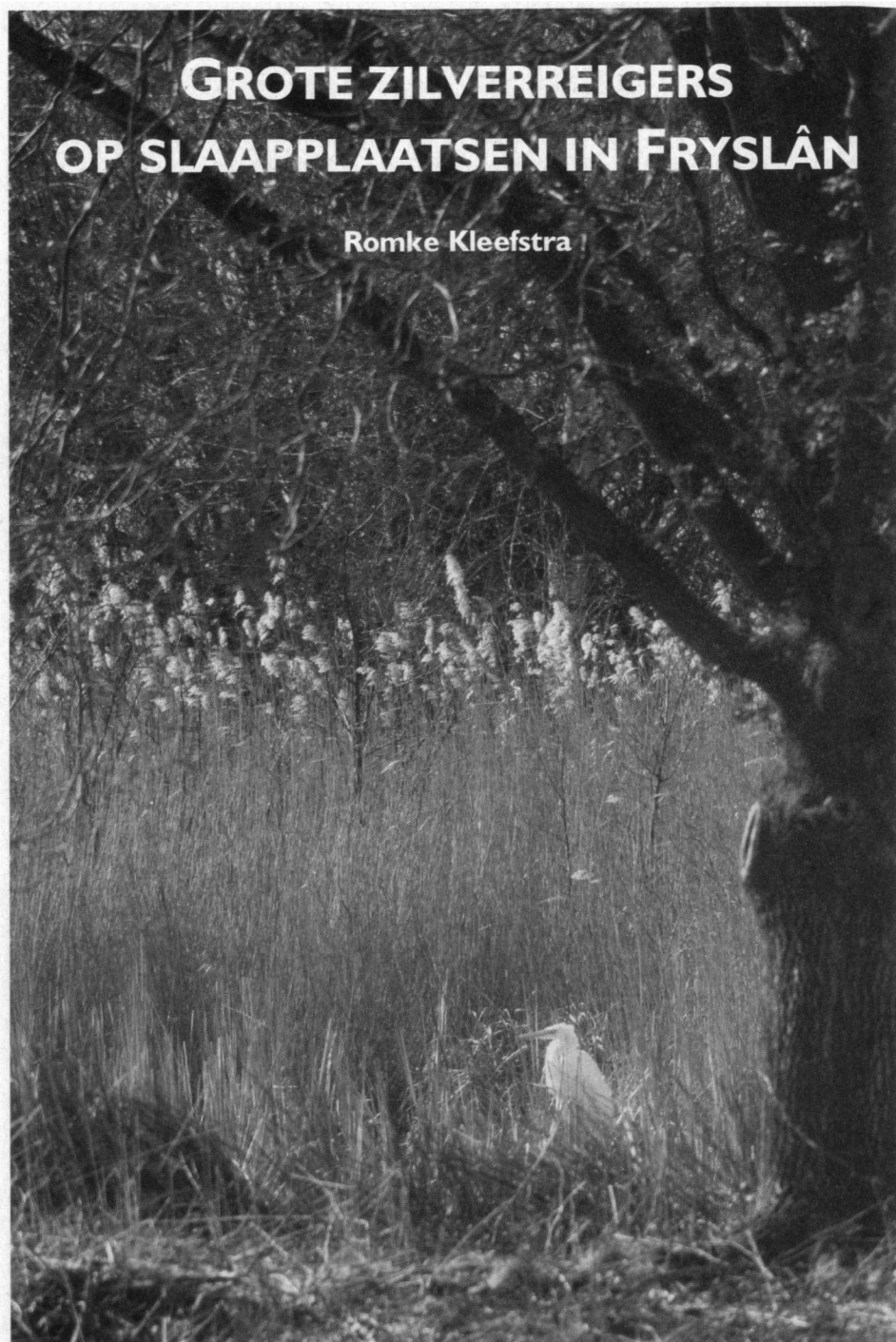
Na een opvallende toename eind jaren '90 is de Grote zilverreiger buiten het broedseizoen zowaar een 'gewone' verschijning geworden. Verbleven in heel Nederland medio jaren '90 maximaal 20 Grote zilverreigers in één maand (Van der Kooij & Voslamber 1997), de laatste winterseizoenen worden tijdens watervogeltellingen alleen al maximaal aantallen van ruim 300 exemplaren vastgesteld in één najaarsmaand (Van Roomen et al. 2005). Landelijke slaapplaattellingen leveren nog hogere maxima op, zoals 445 exemplaren in januari 2005 en 744 in februari 2006. En dat terwijl tijdens deze tellingen niet alle slaapplaatsen werden geteld (J. van Dort, pers.med.).

Ook in Fryslân is duidelijk sprake van een toename. In 1989 werden bijvoorbeeld in een heel jaar slechts vijf waarnemingen gemeld, wat opliep tot 51 exemplaren over heel 1998 (Versluys et al. 2002). Het afgelopen winterseizoen leverde de watervogeltelling in oktober alleen al ruim 110 exemplaren in Fryslân op (Boersma 2005).

Succesvolle broedvogel

De toename in Nederland loopt synchroon aan een sterke toename van de Oostenrijkse broedpopulatie (Bijlsma et al. 2001). Ook in andere Europese landen nam het aantal broedparen toe in de afgelopen 15-20 jaar, zoals in Rusland, Oekraïne, Hongarije en Kroatië. In dezelfde periode vestigde de soort zich succesvol in landen als Letland, Italië en Frankrijk (Kushlan & Hafner 2000).

In Nederland vestigde de soort zich in 1978 met een zeker broedgeval in de Oostvaardersplassen (Poorter 1980). Daarna werd hier vrijwel jaarlijks broe-

Grote zilverreiger in It Easterskar

foto: Jochum Kole

den vermoed, maar zekerheid bleef uit. Totdat in 1991 opnieuw een succesvol nest werd gevonden (Voslamber 1992). Inmiddels is de soort als broedvogel ook in Nederland toegenomen. Zo kwamen in 2003 en 2004 respectievelijk 59 en 52 paren tot broeden, met de Oostvaardersplassen en De Wieden als belangrijkste locaties (Van Dijk et al. 2006). In 2005 lag het aantal broedparen in de Oostvaardersplassen alleen al op bijna 100 stuks (Van der Weide 2005).

Broedverdachte 'zilers' in Fryslân

In Fryslân ondernam een zilverreigerpaar in 1981 een mislukte broedpoging in de Alde Feanen (Van der Kooij & Voslamber 1997). De laatste jaren wordt steeds vaker melding gemaakt van broedverdachte en overzomerende Grote zilverreigers. Onder broedverdachte vogels worden paren verstaan die met nestmateriaal slepen en/of in broedkleed aanwezig zijn, zoals in 2000 bij De Leijen (slepen met

takken, R. Hovinga), sinds 2001 in het Lauwersmeergebied (slepen met nestmateriaal, paar in broedkleed, voedselvluchten; De Boer & Kleefstra 2004) en in 2005 en 2006 ook in It Easterskar (volledig in broedkleed, J. Kole, K. Uilhoorn & eigen waarnemingen).

Overzomerende vogels die niet in broedkleed rondvliegen, worden tegenwoordig gedurende het voorjaar op veel plekken gezien, waaronder in het Lauwersmeergebied, langs de Friese IJsselmeerkust en ook bij de meeste Friese laagveenmoerassen. Op basis van deze voorjaarswaarnemingen ligt een definitieve vestiging als broedvogel vermoedelijk in het verschiet.

Slaapplaattellingen

Door de toename van de soort buiten het broedseizoen begonnen in het seizoen 2003/04 enkele Utrechtse vogelaars in de omgeving van Mijldrecht met slaapplaattellingen van Grote zilverreigers. Dat hobbyproject groeide uit tot een landelijk project in het kader waarvan in de winter van 2004/05 ook in Fryslân drie slaapplaatsen werden geteld, namelijk in de Brandemeer, De Deelen en het Sneekermeergebied. Om een vollediger beeld van de zilverreigerslaapplaatsen te verkrijgen organiseerde de FFF-Slaapplaatsentelgroep Fryslân in het afgelopen winterseizoen provinciale tellingen.

Werkwijze

Op plekken waarvan bekend was of vermoed/verwacht werd dat er Grote zilverreigers overnachtten werd geteld (tabel 1). De maandelijkse tellingen vonden plaats in de weekenden van 17 september, 15 oktober, 12 november, 17 december, 14 januari en 18 februari. Daarmee vielen de tellingen samen met de maandelijkse watervogeltellingen die georganiseerd worden door SOVON. De laatste drie tellingen maakten daarnaast onderdeel uit van de landelijke slaapplaattellingen van Grote zilverreigers. De tellingen vingen aan vanaf een uur voor zonsondergang totdat het te donker was om nog te tellen. Aanwezige en aanvliegende zilverreigers werden geteld. Op een enkele plek was dit niet mogelijk omdat de slaapplaats niet goed zichtbaar was door opgaand bos. Die

Tabel 1. Vastgestelde aantallen Grote zilverreigers op slaapplaatsen in Fryslân in het seizoen 2005/06 (– = wel gekeken, maar geen slaapplaats gevonden, ng = niet geteld). Naast de totaalaantallen van de slaapplaattellingen worden schattingen gegeven voor de aantallen op bezochte slaapplaatsen op basis van aanvullende waarnemingen. Tevens worden de voorlopige aantallen van de SOVON-watervogeltellingen in Fryslân gegeven, alsook een schatting voor de soort per maand in Fryslân.

Naam gebied	sept.	okt.	nov.	dec.	jan.	feb.
Alde Feanen	ng	0	8	0	0	0
Bergumermeer	1	0	0	1	0	0
Bocht fan Molkwar	0	0	0	0	0	0
Brandemeer	11	12	24	15	3	8
De Deelen	14	54	19	8	0	8
It Easterskar	0	0	0	2	0	2
Gaastwad, IJsselmeerkust	0	0	1	1	0	0
Groote Wielen	0	2	3	0	0	1
Lauwersmeer	–	–	ng	ng	ng	22
De Leijen	3	5	1	5	6	6
Makkumer Noardwaard	ng	2	0	ng	ng	ng
Makkumer Súdwaard	11	9	10	0	1	0
Ottema-Wiersmareservaat	2	1	3	3	0	1
Rottige Meenthe	0	3	2	0	0	0
Sneekermeer-Zuid	0	0	5	0	0	3
De Staten, Witte en Zwarte Brekken	2	2	1	2	0	3
De Veenhoop	0	0	0	0	0	0
Warkumerbûtenwaard	ng	2	3	0	0	0
totaal	44	92	80	37	10	54
schatting slaapplaatsen	69	103	101	45	14	54
watervogels voorlopig	58	114	95	70	32	56
schatting Fryslân	70-75	115-120	105-110	75-80	35-40	60-65

plekken werden in de vroege ochtend geteld vanaf een uur vóór zonsopgang. Dan werd bijgehouden hoeveel Grote zilverreigers de slaapplaats verlieten totdat de slaapplaats ‘leeg’ was. Naast de vastgestelde aantallen noteerden de waarnemers ook om wat voor type

slaapplaats het ging en of er gezamenlijk overnacht werd met andere vogelsoorten.

Niet alle slaapplaatsen werden iedere tellingen bezocht (tabel 1). In het geval van het Lauwersmeergebied werd wel naar een slaapplaats gezocht, maar werd

Neerstrijkende Grote zilverreiger

foto: Jochum Kole

Grote zilverreigers in It Easterskar in het voorjaar van 2006, met in het midden een foeragerende Lepelaar. De Grote zilverreiger aan de rechterkant staat in broedkleed, wat te zien is aan de sierveren op de rug.

foto: Jochum Kole

deze aanvankelijk niet gevonden. Pas in februari werd bij toeval een slaapplaats ontdekt in de Ezumakeeg (zie verderop in dit artikel).

Resultaten

Aantallen De vastgestelde aantallen Grote zilverreigers staan per slaapplaats weergegeven in tabel 1. De grootste aantallen werden vastgesteld in oktober en november. Dit komt overeen met het landelijke seizoensverloop (Van Roomen et al. 2005) en ook met het verloop in het aantal waarnemingen in Fryslân over de jaren 1989-1998 (Versluys et al. 2002). Niet alleen de Nederlandse broedvogels van de Oostvaardersplassen zwermen dan uit, ook zilverreigers van Franse origine doen ons land in die maanden aan. In december en januari namen de aantallen flink af, mede als gevolg van ijsvorming. Dit hindert Grote zilverreigers in het zoeken naar voedsel, waardoor de soort zuidwaarts trekt.

Gebieden met 'grote' slaapplaatsen (van meer dan tien zilverreigers) waren het Lauwersmeergebied, de Makkumer Súdwaard, De Deelen en de Brandemeer.

Ook tijdens watervogeltellingen overdag zijn dit plekken waar geregeld flinke concentraties foeragerende zilverreigers gezien worden.

Slaapplaatsen Het gros van de slaapplaatsen bestaat uit struwelen en opgaand bos op de rand van open water. Op een enkele plek overnachten Grote zilverreigers in ondiep water, zoals in het zuidelijke deel van het Sneekermeergebied en bij de Makkumer Súdwaard. In De Deelen bleken de zilverreigers niet alleen in de bomen te slapen, maar stonden enkele individuen 'naast' de slaapplaats op een drijftil van Gele plomp. Ook van overnachten in natte rietzomen is sprake, zoals in de Kollumerwaard in de zomer van 2005. In veel gevallen bevindt de slaapplaats zich bij die van Aalscholvers en/of Blauwe reigers.

Discussie

Bij veel soorten is het zo dat tellingen van concentraties vogels op slaapplaatsen grotere en completere aantallen opleveren dan tijdens overdag, wanneer vogels zich her en der verspreiden en moeilijker in kaart te brengen zijn. Dat geldt bij-

voorbeeld voor Aalscholvers, meeuwen, veel steltlopers en landelijk ook voor Grote zilverreigers. Uit tabel 1 blijkt dat in Fryslân in de telweekenden overdag met de watervogeltellingen vaak meer Grote zilverreigers werden geteld dan tijdens de slaapplaatsstellingen. Dit heeft met een aantal factoren te maken.

Ten eerste zijn de gegevens van een aantal gebieden onvolledig. Zo werd in het Lauwersmeergebied na verschillende zoekacties pas in februari een slaapplaats ontdekt. En dat terwijl een watervogeltelling overdag in september voor dit gebied alleen al 20 Grote zilverreigers opleverde (gegevens Jan Willems, Staatsbosbeheer). Vermoedelijk waren er toen één of meer slaapplaatsen in het gebied aanwezig met in totaal waarschijnlijk meer dan 20 exemplaren. Toen in februari de slaapplaats met 22 zilverreigers werd ontdekt, leverde een telling overdag slechts één Grote zilverreiger op. Ook op andere plekken bleek het uiterst lastig een slaapplaats te vinden, zoals in de Alde Feanen en het Sneekermeergebied. In de Alde Feanen leverde alleen de telling in november Grote zilverreigers op, terwijl in alle andere maanden over-

dag geregeld exemplaren gezien werden. Maar vind ze maar eens in een onoverzichtelijk gebied met zoveel geschikte overnachtingsplekken. Het Sneeker-meergebied herbergde in de winter van 2004/05 een vaste slaapplek in de zuidpunt van het gebied, waar toen in oktober tot en met december 11-13 exemplaren overnachtten. Tijdens de slaapplekstellingen in 2005/06 leken de vogels telkens van slaapplek te wisselen en werd onder meer overnacht op eilanden die vanaf de vaste wal niet te bekijken waren. Ook werd overnachten aan de Terkaplester Poelen vermoed. Hierdoor is de soort in deze regio onderteld.

Vermoedelijk zijn er meer slaapplekken gemist. Grote zilverreigers lijken minder honkvast dan bijvoorbeeld Aalscholvers, waardoor het lastig is een totaalbeeld te

verkrijgen. Het lijkt erop dat ze de ene nacht hier overnachten en de andere nacht daar. Tevens is het mogelijk dat zilverreigers die overdag bijvoorbeeld in de Rottige Meenthe foerageren, deels overnachten in de Kop van Overijssel. Tot slot merkten tellers op dat Grote zilverreigers er 's avonds ook een handje van hebben dusdanig laat op de slaapplek arriveren dat ze in het duister nog amper te zien zijn waardoor mogelijk exemplaren zijn gemist.

Op basis van aanvullende waarnemingen, zoals uit het Lauwersmeer- en Sneeker-meergebied, plus de voorlopige aantallen van de maandelijkse watervogeltellingen van SOVON, is een voorzichtige schatting gemaakt voor de aantallen Grote zilverreigers in Fryslân in de zes telmaanden. Daaruit blijkt dat in Fryslân tegen-

woordig in maanden als oktober en november flinke aantallen Grote zilverreigers verblijven. Aantallen die amper tien jaar terug nog ondenkbaar waren. Helaas zijn er van deze najaarsmaanden geen landelijke slaapplekstellingen. Van december 2005 zijn die er wel. Uit die gegevens blijkt dat Fryslân met 75-80 exemplaren na Zuid-Holland (239) en Groningen (123) de meeste Grote zilverreigers telt.

Al met al hebben zowel de maandelijkse watervogeltellingen als de extra slaapplekstellingen ertoe bijgedragen dat we weer wat meer aan de weet zijn gekomen over een nieuwe successoort in de Friese avifauna. Wie weet welke aantallen Grote zilverreigers er over vijf jaar in Fryslân zullen zijn!

Dankwoord

Voor het uitvoeren van de tellingen en het aanleveren van extra informatie over Grote zilverreigers in Fryslân gaat dank uit naar Sjoerd Bakker, Nico Beemster, Henk van der Berg, Peter de Boer, Sieds Boersma, John van Dort, Wiebe Elsinga, Rinnert Foekema, Joop Hellinga, Gerrit Hof, Dick Huitema, Jochum Kole, Jan Kramer, Gerrit Krottje, Freark Kunst, Tjerk Kunst, Marnix Oudega, Jelle Postma, Henk Ruiter, Dick Schut, Karin Uilhoorn, Sip Veenstra, Jan Visser, Daan Vreugdenhil, Rein van der Wal, John Weel, Jan Willems en Sieger Witvoet.

Literatuur

- BIJLSMA, R.G., F. HUSTINGS & C.J. CAMPHUYSEN 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- BOER, P. DE & R. KLEEFSTRA 2004. Broedvogels van het Lauwersmeer in 2004. SOVON-inventarisatierapport 2004/31. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- BOERSMA, S. 2005. Watervogeltellingen in Fryslân. Maandelijkse telling van watervogels en ganzen en zwanen in Fryslân. Nieuwsbrief SOVON district Fryslân, seizoen 2005/2006, nummer 4, december 2005. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DIJK, A.J. VAN, L. DIJKSEN, F. HUSTINGS, K. KOFFIJBERG, R. OOSTERHUIS, C. VAN TURNHOUT, M.J.T. VAN DER WEIDE, D. ZOETEBIER & C. PLATE 2006. Broedvogels in Nederland in 2004. SOVON-monitoringrapport 2006/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KOOIJ, H. VAN DER & B. VOSLAMBER 1997. Aantalsontwikkeling van de Grote zilverreiger *Egretta alba* in Nederland sinds 1970 in een Europees perspectief. Limosa 60: 119-125.
- KUSHLAN J.A. & H. HAFNER 2000. Heron Conservation. Academic Press, London.
- POORTER, E.P.R. 1980. De zilverreigers van de Oostvaardersplassen. De Lepelaar 66: 23-24.
- ROOMEN, M. VAN, E. VAN WINDEN, F. HUSTINGS, K. KOFFIJBERG, R. KLEEFSTRA, SOVON GANZEN- EN ZWANENWERKGROEP & L. SOLDAAT 2005. Watervogels in Nederland in 2003/2004. SOVON-monitoringrapport 2005/03, RIZA-rapport BM05.15. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VERSLUYS, M., D. SCHUT & J.-N. IJNSEN 2002. Schaarse vogels in Fryslân. SOVON Vogelonderzoek Nederland, district 2, Akkrum & Fryske Feriening foar Fjildbiology, Heerenveen.
- VOSLAMBER, B. 1992. Zilverreigers in de Oostvaardersplassen in 1991. Limosa 65: 89-92.
- WEIDE, M. VAN DER 2005. Wederom goed jaar voor zeldzame broedvogels. SOVON-Nieuws 18 (4): 13.

Romke Kleefstra
FFF-Slaapplekstentelgroep Fryslân
Sinnebuorren 34
8491 EH Akkrum
tel.: 06-10646640
e-mail: craneland@planet.nl